



Obywatel i obywatelstwo – z tradycji historycznej

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Xymena Bukowska, *Historyczne modele obywatelstwa. O źródłach teoretycznego pomieszczenia wokół kwestii obywatelstwa z perspektywy tradycji zachodniej cywilizacji*, „Zoon Politikon” 2010, nr 1, s. 23.
- Źródło: Xymena Bukowska, *Historyczne modele obywatelstwa. O źródłach teoretycznego pomieszczenia wokół kwestii obywatelstwa z perspektywy tradycji zachodniej cywilizacji*, „Zoon Politikon” 2010, nr 1, s. 14.

- Źródło: Xymena Bukowska, *Historyczne modele obywatelstwa. O źródłach teoretycznego pomieszanania wokół kwestii obywatelstwa z perspektywy tradycji zachodniej cywilizacji*, „Zoon Politikon” 2010, nr 1, s. 10–11.
- Źródło: Xymena Bukowska, *Historyczne modele obywatelstwa. O źródłach teoretycznego pomieszanania wokół kwestii obywatelstwa z perspektywy tradycji zachodniej cywilizacji*, „Zoon Politikon” 2010, nr 1, s. 9.
- Źródło: Alexis de Tocqueville, *O demokracji w Ameryce*, tłum. Barbara Janicka, Marcin Król, Warszawa 1976, s. 63.
- Źródło: Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Wykłady o filozofii dziejów*, tłum. Adam Zieleńczyk, Warszawa 1919, s. 46.
- Źródło: John Locke, *Dwa traktaty o rządzie*, tłum. Zbigniew Rau, Warszawa 1992, s. 254–255.



Obywatel i obywatelstwo – z tradycji historycznej

Źródło: Artur Kraft, domena publiczna.

W *Słowniku etymologicznym języka polskiego* Wiesława Borysia przeczytamy, że słowo „obywatel” przywędrowało do języka polskiego z języka czeskiego, w którym „obyvatel” oznaczało „mieszkańca”. Od XIV w. „obywacieli” oznaczał w języku polskim stałego mieszkańca jakiegoś terenu lub miasta, a z czasem pojęcie to rozszerzyło swoje znaczenie na „członka społeczeństwa danego państwa”.

Współcześnie „obywatelstwo” oznacza formalnoprawną więź jednostki z państwem, z której wynikają dla tej jednostki określone prawa i obowiązki.

Czy wiesz, jak znaczenie pojęć „obywatel” i „obywatelstwo” zmieniało się na przestrzeni wieków? Od czego zależało, kogo nazywano obywatelem i jakie konsekwencje wiązały się z posiadaniem takiego statusu?

Twoje cele

- Rozważysz znaczenie pojęć „obywatel” i „obywatelstwo” na przestrzeni wieków.
- Wyjaśnisz najważniejsze zmiany, jakie zaszły w rozumieniu tych pojęć i ich okoliczności.
- Scharakteryzujesz poglądy filozofów na rolę obywatela w państwie (John Locke, Georg Hegel, Alexis de Tocqueville).

Dla zainteresowanych



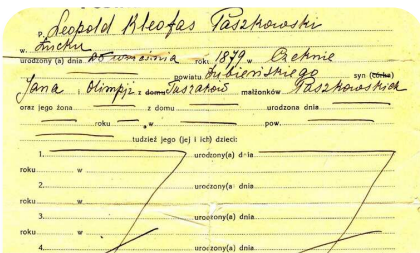
Geneza obywatelstwa i podziału prywatne – publiczne



Prawa i obowiązki obywatela polskiego



Prawa i obowiązki obywatela europejskiego



Obywatel i obywatelstwo w Polsce – podsumowanie



Nabywanie i zrzekanie się obywatelstwa

Przeczytaj

Obywatelstwo

Pojęcie obywatelstwa jest przynajmniej tak stare, jak pojęcie państwa. Wraz bowiem z pojawieniem się państw, znaczenia nabrała kwestia związku między tym państwem a jednostką, która na jego terenie zamieszkuje. W historii idei obywatelstwa zmienia się zarówno zakres tego pojęcia, jak i jego istota, a wraz z tym poglądy na rolę jednostki – obywatela – w państwie. W historii myśli do tej kwestii odniosło się wielu filozofów. Do najważniejszych z nich należeli zaś John Locke, Georg Hegel oraz Alexis de Tocqueville – ich poglądy reprezentatywne są dla trzech najważniejszych nurtów myślenia o relacjach między obywatelami a państwem.

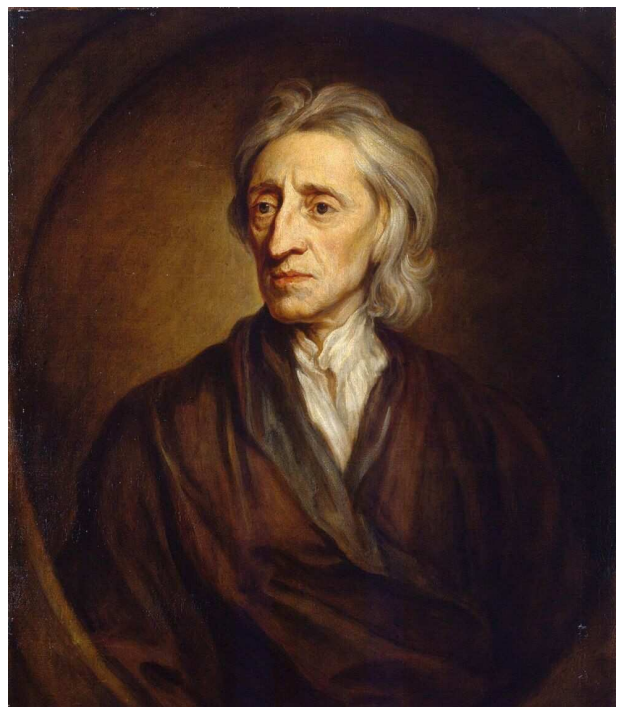
Ujęcie Johna Locke'a

Dla **Johna Locke'a** najistotniejszą konsekwencją obywatelstwa były prawa, jakie wiązały się z jego posiadaniem, zwłaszcza te, które jednostkę chroniły przed zakusami państwa na jej wolność. Wśród takich zasad wymienić należy przestrzeganie przez organy władzy znanych i stałych praw, istnienie sądownictwa i mechanizmów umożliwiających nakładanie i egzekwowanie sankcji na tych, którzy naruszają to prawo, a także prawo jednostki do posiadania własności i **wolność wyznania**. W tym ujęciu **społeczeństwo obywateli** było więc pożądaną alternatywą względem tyranii monarszej, **despotyzmu**, a także wobec **stanu natury** (przedpaństwowego) ze wszystkimi jego wadami. Model ten nazywano **liberalnym**, bo jego najważniejszym elementem była ochrona wolności obywatela – czy to przed państwem, czy innymi obywatelami tego państwa. Locke pisze:

((John Locke

Dwa traktaty o rządzie

Ludzie wstępując do społeczeństwa przekazują w jego ręce równość, wolność i władzę wykonawczą, którą posiadali w stanie natury, by legislatura dysponowała nią tak dalece, jak tego będzie wymagać



John Locke (1632–1704), portret z 1697 r.
Źródło: domena publiczna.

dobro społeczeństwa. Czynią tak w tym celu, by każdy mógł lepiej zachować siebie samego, swoją wolność i własność (żadna bowiem myśląca istota nie mogłaby przypuszczać, że ktoś będzie zmieniał swe położenie z zamiarem pogorszenia go). Nie można więc sądzić, iż tak ukonstytuowana przez nich władza społeczeństwa bądź legislatywy mogłaby sięgać dalej niż nakazuje wspólne dobro. Jest ona zobowiązana tylko do zabezpieczenia własności każdego z nich (...). A więc ten, do kogo należy legislatywa czy najwyższa władza jakiejś wspólnoty, zobowiązany jest do rządzenia na mocy niezmiennych, stanowionych, ogłaszanych i znanych ludowi praw, a nie w oparciu o sporządzane na poczekaniu dekrety. Ma on rządzić przy pomocy bezstronnych i prawych sędziów, którzy muszą według tych praw rozstrzygać spory. Ponadto jest on zobowiązany do użycia siły wewnątrz wspólnoty tylko w celu wykonania tych praw, a na zewnątrz, by nie dopuścić do wyrządzania krzywd przez obcych, karać ich oraz ochraniać wspólnotę przed atakami i napadami. Czyniąc to wszystko, nie może on zmierzać do żadnego innego celu niż pokój, bezpieczeństwo i dobro publiczne ludu.

Źródło: John Locke, *Dwa traktaty o rządzie*, tłum. Zbigniew Rau, Warszawa 1992, s. 254–255.

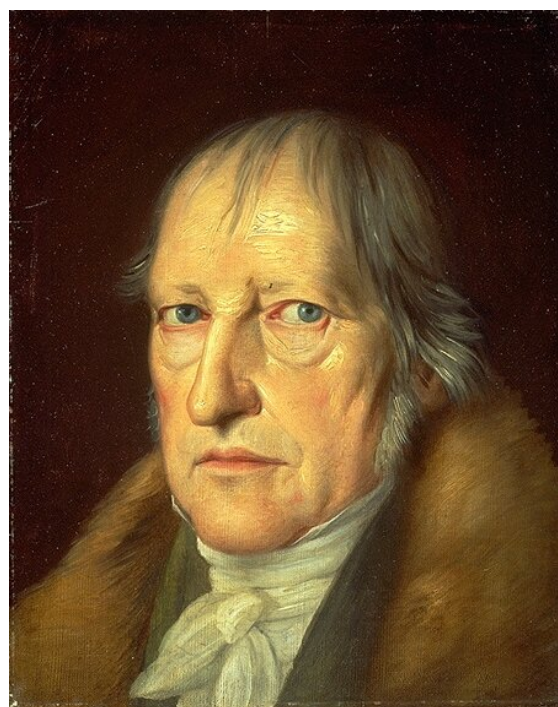
Georg Hegel o obywatelstwie

Niemiecki filozof Georg Wilhelm Friedrich Hegel był pierwszym historycznie myślicielem, który dostrzegał wyraźną dychotomię między państwem i obywatelami (społeczeństwem obywatelskim).

Georg Wilhelm Friedrich Hegel

Wykłady o filozofii dziejów

Państwo jest abstrakcją i realność – w sobie ogólną tylko – posiada w obywatelach, ale jest rzeczywiste, i jego ogólne tylko istnienie musi się wyrażać w osobniczej woli i czynności. Rodzi się potrzeba rządu i kierownictwa państwa w ogóle,



Georg Hegel (1770–1831), portret z 1831 r.

ujednostkowanie i wyodrębnienie tych, którzy mają trzymać ster spraw państwowych, decydować o nich, określać sposób wykonania i rozkazywać obywatelom, którzy mają te sprawy w czyn wprowadzić. Jeżeli np. w ustrojach nawet demokratycznych lud postanowi wypowiedzieć wojnę, to przecież trzeba postawić na czele generała, który poprowadzi wojsko. Ustawa państwowa jest dopiero tym, przez co abstrakcja państwa dochodzi do życia i rzeczywistości, ale dzięki niej następuje też różnica pomiędzy rozkazującymi a posłusznymi. Być posłusznym – to wydaje się niezgodnym z wolnością, ci zaś, co rozkazują, zdają się czynić coś wręcz przeciwnego podstawie państwa, pojęciu wolności. Powiadają, że skoro różnica pomiędzy rozkazywaniem a posłuszeństwem jest niezbędna (...) to należy to przynajmniej tak urządzić, ażeby obywatele możliwie jak najmniej musieli być posłuszni, a rozkazom była pozostawiona możliwie jak najmniejsza dowolność, ażeby treść tego, do czego niezbędne jest rozkazywanie, w sprawach ważniejszych oznaczana była nawet i uchwalana przez naród, przez wolę wielu albo wszystkich jednostek (...).

Źródło: Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Wykłady o filozofii dziejów*, tłum. Adam Zieleńczyk, Warszawa 1919, s. 46.

Obywatelstwo w pracy Tocqueville'a

W swoich przekonaniach o roli społeczeństwa obywatelskiego jeszcze dalej poszedł ostatni ze wspomnianych myślicieli – Alexis de Tocqueville. Ten francuski polityk podkreślał znaczenie samorządności, zrzeszania się obywateli współdziałających przez organizacje pozarządowe oraz ich wpływ na życie publiczne. Autor *O demokracji w Ameryce* z uznaniem pisał o tamtejszym społeczeństwie:

((Alexis de Tocqueville

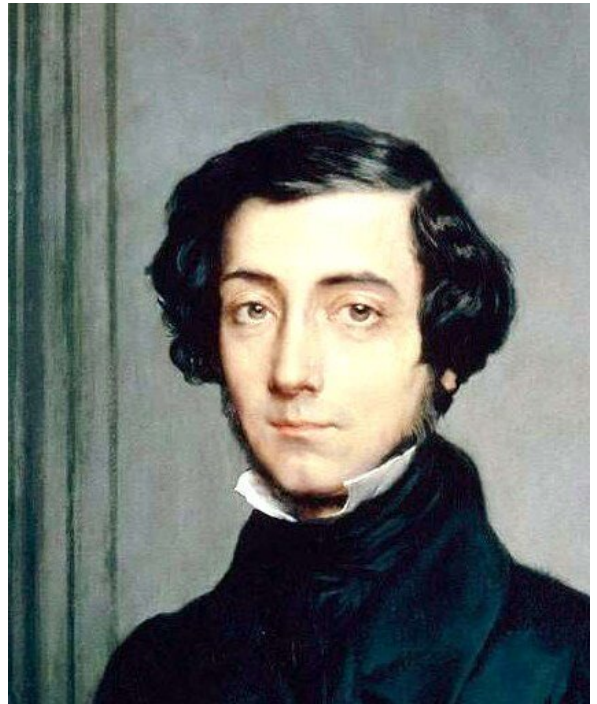
O demokracji w Ameryce

W wielu innych krajach władza jest podzielona, pozostając

jednocześnie wewnątrz
społeczeństwa i poza nim.
W Stanach Zjednoczonych
bynajmniej tak nie jest;
społeczeństwo samodzielnie
rozwiązuje tu swe problemy; siła
i władza istnieje tylko w jego
łonie. Trudno nawet spotkać
człowieka, który ośmielałby się
myśleć, a zwłaszcza głosić, że
jakakolwiek siła mogłaby działać
na społeczeństwo z zewnątrz.
Wybierając prawodawców, lud
uczestniczy tym samym

w kształtowaniu praw, a wybierając urzędników sprawujących władzę
wykonawczą – w ich stosowaniu. Udział administracji w rządzeniu
jest tak mały, tak bardzo czuje się ona ludową, tak bardzo jest
posłuszna sile, która ją powołała do życia, że można powiedzieć, iż lud
rządzi sam. Lud rządzi amerykańską rzeczywistością polityczną tak,
jak Bóg rządzi wszechświatem; jest zarazem racją i kresem wszystkich
rzeczy; wszystko pochodzi od niego i wszystko do niego powraca.

Źródło: Alexis de Tocqueville, *O demokracji w Ameryce*, tłum. Barbara Janicka, Marcin Król, Warszawa 1976, s. 63.



Alexis de Tocqueville (1805–1859), portret z 1850 r.
Źródło: domena publiczna.

Słownik

despotyzm

ustrój, w którym cała władza nad państwem skupiona jest w ręku jednej osoby, tytułującej się przeważnie królem lub cesarzem

polis

forma miasta-państwa w starożytnej Grecji

społeczeństwo obywatelskie

społeczeństwo charakteryzujące się aktywnością i zdolnością do samoorganizacji oraz określania i osiągania wyznaczonych celów niezależnie od impulsu ze strony władzy państwowej

stan natury (John Locke)

pojęcie z zakresu filozofii politycznej, używane w teoriach umowy społecznej, oznaczające stosunki międzyludzkie w okresie przed zapoczątkowaniem procesu socjalizacji i powstaniem państw

wolność wyznania

wolność wyznawania religii według własnego wyboru oraz uzewnętrzniania indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie swojej religii m.in. przez uprawianie kultu, modlitwę, uczestniczenie w obrzędach

Audiobook

Polecenie 1

Zapoznaj się z treścią audiobooka, a następnie wykonaj ćwiczenia.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PUeJOGGjs>

Znaczenie obywatelstwa na przestrzeni wieków

Starożytna Grecja

Rozważania na temat znaczenia pojęcia obywatel mają swoje źródło już w starożytności. Demokratyczny charakter ateńskiego polis oznaczał konieczność ustalenia, kto wchodzi w skład „demosu”, do którego należy władza, i czego się od takich osób oczekuje. Reformy ustrojowe wprowadzane w Atenach przez kolejnych władców – Solona, Klejstenesa i Peryklesa – uczyniły z posiadania obywatelstwa tej greckiej polis prawdziwy przywilej. Ze statusem obywatela wiązały się bowiem takie uprawnienia, jak wolność słowa czy równość praw, w tym również prawa do posiadania majątków ziemskich i zajmowania stanowisk państwowych. Wobec obywateli ateńskich nie wolno też było stosować kar cielesnych i tortur, co często stawało się udziałem niewolników bądź cudzoziemców. Obywatelem zostawało się przez urodzenie. Nadanie obywatelstwa osobie, której rodzice nie byli Ateńczykami, zdarzało się niezwykle rzadko i było prawdziwym zaszczytem. Pełnoprawnymi obywatelami byli jedynie wolni, dorośli mężczyźni. Obywatelstwo miało więc elitarny charakter – zarówno jeśli wziąć pod uwagę jego zasięg, jak i wynikający z niego status prawny. Bardzo charakterystyczne dla ateńskiego pojmowania istoty obywatelstwa było jednak nie tylko uprzywilejowanie obywateli, ale przede wszystkim oczekiwanie, że będą oni czynnie uczestniczyć w życiu społeczno-politycznym wspólnoty – brać udział w posiedzeniach Zgromadzenia Ludowego, płacić podatki, odbywać służbę wojskową, a nawet prowadzić nienaganne, „cnotliwe” życie prywatne, np. uczciwie postępować w interesach i sprawach rodzinnych.

Starożytny Rzym

Utrata znaczenia polis jako formy organizacyjnej społeczeństwa i zastąpienie jej wciąż rozrastającymi się imperiami – najpierw imperium Aleksandra Wielkiego, potem Imperium Romanum – wpłynęła również na sposób pojmowania obywatelstwa. W

dużym państwie nie były już bowiem możliwe ani udział wszystkich obywateli w rządzeniu, ani silne poczucie wspólnoty charakterystyczne dla małej polis. W starożytnym Rzymie najistotniejszym przymiotem obywatelstwa była równość wobec prawa. „Civis Romanus sum!” – jestem obywatelem Rzymu – to zawołanie gwarantować miało bezpieczeństwo i określone prawa w znacznej części Europy okresu imperium. Początkowo przywilej taki dotyczył stosunkowo wąskiego grona osób, z czasem jednak obywatelstwo Rzymu nadawano również coraz liczniejszym rzeszom innych mieszkańców imperium, by silniej związać ich z Rzymem.

Średniowieczna Europa

Kolejny rozdział w historii rozumienia pojęcia obywatelstwa dopisały średniowieczne miasta europejskie. To w nich bowiem, począwszy od XI w., odradzać zaczęły się greckie i rzymskie idee obywatelskiej wolności i życia publicznego. Ośrodki miejskie, zwłaszcza bogate, stale powiększały zakres swojej autonomii względem często słabych i oddalonych o wiele dni drogi władz centralnych państwa. Miasta stawały się dla swoich mieszkańców swoistym mikrokosmosem, w którym mogli się oni realizować właściwie w każdym wymiarze – zawodowym, kulturalnym, religijnym i politycznym. Zasada „powietrze miejskie czyni wolnym” przyczyniła się do wzrostu znaczenia miasta będącego miejscem aktywności wspólnotowej jego obywateli. Jako ludzie wolni mieli oni znaczną swobodę w organizowaniu życia zbiorowego wspólnoty. Tworzyli lokalne władze w postaci rady miasta, organizacje o charakterze gospodarczym jak cechy rzemieślnicze oraz gildie kupieckie, czy wreszcie różnego rodzaju wspólnoty religijne. W ten sposób europejskie miasta stawały się ważnym elementem kształtującym tożsamość – obywatele miast gotowi byli za nie walczyć i umrzeć, a w czasach pokoju za kwestię honoru poczytywali sobie łożenie na ich umacnianie i rozbudowę. Często to właśnie odprowadzanie podatków do miejskiej kasy decydowało o byciu uznanym za obywatela miasta i korzystaniu ze związanych z tym przywilejów.

Nowożytność i czasy współczesne

Nowożytne postrzeganie obywatelstwa zaczęło się kształtować w opozycji do idei absolutyzmu monarszego, którego założeniem było między innymi jak najsilniejsze podporządkowanie jednostki władcy. Obywatelstwo z jednej strony stało się wyrazem pewnej sfery autonomii jednostki wobec państwa, a z drugiej – określonych praw i obowiązków wiążących tę jednostkę z państwem. Oświeceniowe rewolucje – francuska i amerykańska – stworzyły silne podstawy współczesnego myślenia o obywatelstwie. Zgodnie z koncepcją brytyjskiego socjologa Thomasa Marshalla w dzisiejszych czasach mówić można o trzech wymiarach obywatelstwa: cywilnym, politycznym i społecznym. Cywilny składnik obywatelstwa to prawa niezbędne do zachowania wolności jednostki,

powstrzymujące nadmierną opresyjność państwa – na przykład wolność słowa, myśli i wyznania. Polityczny aspekt obywatelstwa obejmuje prawo do uczestnictwa w życiu politycznym państwa, materializuje się w różnych możliwościach wpływania na władzę, na przykład przez udział w wyborach. Wymiar społeczny dotyczy korzyści i obowiązków, jakie wiążą się z funkcjonowaniem jednostki we wspólnocie obywateli – społeczeństwie. Przejawem tego składnika obywatelstwa będzie na przykład prawo do zabezpieczenia społecznego.

Co będzie w przyszłości?

W historycznym rozwoju państw, ich znaczenia i charakteru, ewoluowały również poglądy na istotę obywatelstwa, czyli relacji, jaką z tymi państwami łączy jednostkę. Na przestrzeni wieków obserwujemy poszerzanie zakresu pojęcia obywatelstwa, które obejmuje obecnie niemal wszystkich ludzi – z pewnymi wyjątkami, każdy jest obywatelem jakiegoś państwa. Zmienia się również to, co z posiadania obywatelstwa dla jednostki wynika – coraz bardziej zamiast obowiązków podkreślane są obywatelskie wolności. Obywatel starożytnych Aten zobowiązany był do czynnego uczestnictwa w życiu społeczno-politycznym polis, współcześnie obywatelstwo wyznacza zakres autonomii jednostki, jej „wolności od państwa”. Należy spodziewać się, że wiele procesów, których ludzkość doświadcza obecnie, na przykład globalizacja bądź regionalne tendencje integracyjne, wpłyną na dalsze przemiany pojmowania pojęcia obywatelstwa w przyszłości.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 1

Podaj, który ze sposobów rozumienia obywatelstwa jest ci najbliższy. Uzasadnij swoją opinię dwoma argumentami.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:   

Ćwiczenie 1



Uzupełnij zdania.

Obywatelstwo to więź jednostki z państwem wyznaczająca zakres wzajemnych i obowiązków. Na przestrzeni wieków różnie pojmowano jednak to pojęcie. W starożytnych Atenach obywatelstwo miało charakter i wiązało się z zaangażowaniem w życie publiczne . W imperium rzymskim obywatelstwo zaczęto nadawać również niektórym mieszkańcom podbijanych terytoriów, co gwarantowało im w świetle rzymskiego prawa. Obywatelstwo średniowiecznych miast przyznawane było ich mieszkańcom, którzy posiadali w danym mieście nieruchomość lub płacili . Nowożytna koncepcja obywatelstwa wyrosła w opozycji do ówczesnych władców europejskich i obejmowała przede wszystkim gwarancję praw .

społeczeństwa równość masowy jednostki monarchii dobrowolna
podatki wolności formalnoprawna czesne absolutyzmu elitarny
sprawiedliwości społecznej wolność polis praw

Ćwiczenie 2



Dopasuj wymiary obywatelstwa wyróżnione przez Thomasa H. Marshalla do ich opisów.

cywilny

Obywatelstwo oznacza funkcjonowanie w pewnej wspólnotce, z czym wiążą się określone korzyści i obowiązki.

polityczny

Obywatelstwo określa zakres autonomii jednostki w jej relacjach z państwem.

społeczny

Obywatelstwo gwarantuje jednostce wpływ na władze państwa.

Ćwiczenie 3



Dopasuj prawa i wolności jednostki uregulowane w przytoczonych artykułach Konstytucji RP do odpowiedniego wymiaru obywatelstwa wyróżnionego przez Thomasa H. Marshalla.

społeczny

Art. 67.1. Obywatel ma prawo do zabezpieczenia społecznego w razie niezdolności do pracy ze względu na chorobę lub inwalidztwo oraz po osiągnięciu wieku emerytalnego.

cywilny

Art. 53.1. Każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii.

polityczny

Art. 62.1. Obywatel polski ma prawo udziału w referendum oraz prawo wybierania Prezydenta Rzeczypospolitej, posłów, senatorów i przedstawicieli do organów samorządu terytorialnego, jeżeli najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat.

Ćwiczenie 4



Rozstrzygnij, czy poniższe stwierdzenia są prawdziwe, czy fałszywe.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Liberalny model obywatelstwa Johna Locke'a był spójny z ideą rządów absolutystycznych.	☐	☐
Zdaniem Georga Hegla podstawą istnienia państwa są jego obywatele.	☐	☐
Alexis de Tocqueville sprzeciwiał się koncepcji społeczeństwa obywatelskiego, uważając je za szkodliwe dla siły i jedności państwa.	☐	☐



Zapoznaj się z tekstem i wykonaj ćwiczenie.

((Xymena Bukowska

Historyczne modele obywatelstwa. O źródłach teoretycznego pomieszania wokół kwestii obywatelstwa z perspektywy tradycji zachodniej cywilizacji

Obywatelstwo stało się w ostatnich dekadach kategorią szalenie popularną (...). Głębszych przyczyn owej zwiększonej koncentracji na kategorii obywatelstwa upatruje się w wydarzeniach nieodległej historii oraz w procesach i zjawiskach współczesności, które w różnorodny sposób podważają czy rozrywają – historycznie przypadkowy, z czasem jednak utrwalony i zinstytucjonalizowany – związek obywatelstwa i państwa narodowego. Te pierwsze, to przede wszystkim przemiany w państwach Europy Środkowo-Wschodniej i innych miejscach globu, zainicjowane przez demokratyczne czy narodowe ruchy o obywatelskim charakterze, dążące do wyegzekwowania podstawowych praw obywatelskich i realizacji idei obywatelskiej wspólnoty politycznej w miejsce dyktatorskich czy autorytarnych systemów – zmiany „poddanych” w obywateli. Te drugie z kolei, to postępujący proces integracji europejskiej w wymiarze ekonomicznym, prawnym i politycznym, zwłaszcza zaś pojawienie się koncepcji „obywatelstwa europejskiego”, stanowiącego swego rodzaju wyzwanie dla narodowej suwerenności (...). Rosnąca rola międzynarodowych trybunałów oraz swego rodzaju ideologizacja praw człowieka spowodowały zmianę widzenia także praw obywatelskich i zatarcie granicy między jednymi a drugimi. Część praw niegdyś określanych mianem obywatelskich weszła do katalogu praw człowieka, część jest tak postrzegana przez obywateli (na przykład prawo wyborcze czy prawo do pracy). Niektórzy specjaliści od rozwoju praw człowieka używają tego określenia po prostu

jako synonimu „praw obywatelskich”. Wpływa to na relację państwo–obywatel: państwo przestaje być jedynym gwarantem praw, co także zmienia jego dotychczasową funkcję.

Źródło: Xymena Bukowska, *Historyczne modele obywatelstwa. O źródłach teoretycznego pomieszanania wokół kwestii obywatelstwa z perspektywy tradycji zachodniej cywilizacji*, „Zoon Politikon” 2010, nr 1, s. 9.

Podaj trzy czynniki, które zdaniem autorki tekstu wpływają na podważanie związku między obywatelstwem i państwem narodowym oraz efekty, do jakich oddziaływanie każdego z tych czynników prowadzi.



Zapoznaj się z tekstami i wykonaj ćwiczenie.

Źródło I

((Xymena Bukowska

Historyczne modele obywatelstwa. O źródłach teoretycznego pomieszanania wokół kwestii obywatelstwa z perspektywy tradycji zachodniej cywilizacji

Grecka polis to wspólnota życia o wymiarze tak politycznym, jak społecznym, etycznym, religijnym i kulturowym (...). Prawdziwa polis powstaje dopiero, „gdy wspólnota ludności dojdzie do stanu samowystarczalności”. Polis jest zatem „wspólnotą szczęśliwego życia, obejmującą rodziny i rody, dla celów doskonałego i samowystarczalnego bytowania” (...). Obywatelstwo pojmowane jako realizacja pełni człowieczeństwa przez udział w życiu polis zgodny z jej cnotą, jej prawem, jej tradycją, dobrem i moralnością, znajdowało swe odzwierciedlenie w silnie ekskluzywnym charakterze warunków przynależności do wspólnoty obywateli. Z obywatelstwa wykluczone były kobiety, niewolnicy, wyzwolenicy, mieszkający w danej polis na stałe cudzoziemcy oraz ich potomkowie. Co jednak równie istotne, pozbawione ono było także powszechności i jego znaczenie ograniczone było wyłącznie do danej polis (...).

Źródło: Xymena Bukowska, *Historyczne modele obywatelstwa. O źródłach teoretycznego pomieszanania wokół kwestii obywatelstwa z perspektywy tradycji zachodniej cywilizacji*, „Zoon Politikon” 2010, nr 1, s. 10–11.

Źródło II

Xymena Bukowska

“ **Historyczne modele obywatelstwa. O źródłach teoretycznego pomieszania wokół kwestii obywatelstwa z perspektywy tradycji zachodniej cywilizacji** ”

Wprzęgnięcie w światopogląd Rzymian stoickiej idei prawa naturalnego i wywodzonej z niego odwiecznej i rozumnej sprawiedliwości, której poznanie właściwe jest każdemu człowiekowi, a także postrzeganie cnoty jako w pierwszej kolejności opartej na rozumie, nie zaś na praktyce uczestnictwa (...), wynosi rzymskie obywatelstwo ponad mury Wiecznego Miasta.

Nie jest już ono kwestią przyrodzoną i ograniczoną wyłącznie do jego rdzennych mieszkańców oraz ich potomków. Nabiera znamion uniwersalistycznych – potencjalnie każdy człowiek może być obywatelem Rzymu, bez względu na miejsce zamieszkania, rasę, religię, a nawet (co w przypadku Rzymu nieoczywiste) status materialny czy pochodzenie społeczne. Jedynym warunkiem pozostaje oczywiście płeć oraz fakt bycia wolnym (posiadanie status *libertatis*).

Źródło: Xymena Bukowska, *Historyczne modele obywatelstwa. O źródłach teoretycznego pomieszania wokół kwestii obywatelstwa z perspektywy tradycji zachodniej cywilizacji*, „Zoon Politikon” 2010, nr 1, s. 14.

Wyjaśnij różnicę między ekskluzywnym charakterem obywatelstwa greckiej polis a uniwersalistycznym charakterem obywatelstwa starożytnego Rzymu oraz opisz podobieństwo ich zakresu.



Zapoznaj się z tekstem i wykonaj ćwiczenie.

((Xymena Bukowska

Historyczne modele obywatelstwa. O źródłach teoretycznego pomieszania wokół kwestii obywatelstwa z perspektywy tradycji zachodniej cywilizacji

Samorządne *città-stato* w swym szczytowym okresie stanowiło niejako zjednoczenie rozmaitych, przede wszystkim jednak zawodowych organizacji, cechów i gildii: „gmina miejska była organem, emanacją tych korporacji (...) była własnością mieszczan zorganizowanych w korporacje”. Posiadanie obywatelstwa – niezależnie czy z urodzenia, czy przez naturalizację – uwarunkowane było na ogół kilkoma czynnikami: wyznawaną wiarą, posiadaniem w obrębie miejskich murów nieruchomości, długością pobytu w mieście i wreszcie właśnie członkostwem w jednej z uznanych przez miasto zawodowych korporacji. I ten ostatni warunek nadawał obywatelstwu we włoskich renesansowych republikach rys swoisty. Podobnie jak w greckiej polis było ono ograniczone do danego terytorium, jednakże (mimo kryterium religijnego) znacznie bardziej inkluzywne i otwarte, przede wszystkim jednak „zapośredniczone” przez przynależność do zbiorowości o charakterze pierwotnie niepolitycznym.

Źródło: Xymena Bukowska, *Historyczne modele obywatelstwa. O źródłach teoretycznego pomieszania wokół kwestii obywatelstwa z perspektywy tradycji zachodniej cywilizacji*, „Zoon Politikon” 2010, nr 1, s. 23.

Rozstrzygnij, czy poniższe stwierdzenia są prawdziwe, czy fałszywe.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Obywatelami średniowiecznych miast mogli zostać również cudzoziemcy.	☐	☐

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Warunek wyznawania określonej wiary, by zostać uznanym za obywatela jednego ze średniowiecznych miast, świadczył o inkluzywnym charakterze takiego obywatelstwa.	☐	☐
Zbiorowości o pierwotnie niepolitycznym charakterze, o których mowa w tekście, to między innymi cechy rzemieślnicze czy gildie kupieckie, czyli różnego rodzaju charakterystyczne dla czasów średniowiecznych zrzeszenia osób wykonujących określone profesje.	☐	☐



Zapoznaj się z tekstem i wykonaj ćwiczenie.

((Xymena Bukowska

Historyczne modele obywatelstwa. O źródłach teoretycznego pomieszania wokół kwestii obywatelstwa z perspektywy tradycji zachodniej cywilizacji

Dla Hobbesa – orędownika monarchii absolutnej – akt zawarcia „umowy społecznej równoznaczny jest z powołaniem do życia Lewiatana – państwa, któremu przekazana zostaje przez jednostki piecza nad ich uprawnieniami. Tego „boga śmiertelnego” ucieleśnia ostatecznie (jednoosobowy lub kolegialny) władca (...), który mocą i przemocą stanowionego prawa realizuje cel swoich „mocodawców”, acz w konsekwencji swych „poddanych”: zapewnia im bezpieczeństwo i pokój. Locke (...) – zwolennik monarchii konstytucyjnej – w celu tym, dla którego władza zostaje przez zrzeszone już w społeczeństwie jednostki powołana – w obowiązku ochrony życia, wolności i własności obywateli – upatruje zarazem jednoznacznej granicy jego działań. Prawo stanowione przez władzę ma zabezpieczać naturalne uprawnienia jednostek – własność osoby i mienia – i kompetencje legislatywy oraz egzekutywy nie mogą wykraczać poza ten warunek. Toteż „rząd posiadający pełną władzę dla dobra społeczeństwa, nie może sprawować jej arbitralnie ani według swego upodobania, lecz poprzez ustanowione i ogłaszane prawa, tak, aby lud mógł znać zarówno swe obowiązki, jak i być chroniony i bezpieczny w granicach tych praw. Na rządzących zaś prawa te powinny nałożyć stosowne ograniczenia, by nie wystawiać ich na próbę wykorzystania władzy złożonej w ich rękach w celu i w sposób ludowi nie znany i przezeń nie uznany”.

Źródło: Xymena Bukowska, *Historyczne modele obywatelstwa. O źródłach teoretycznego pomieszania wokół kwestii obywatelstwa z perspektywy tradycji zachodniej cywilizacji*, „Zoon Politikon” 2010, nr 1, s. 23.

Rozstrzygnij, czy koncepcja suwerena w przedstawionych w przytoczonym tekście poglądach jest zbieżna u obu wymienionych w tekście myślicieli. Uzasadnij swoją odpowiedź.

Rozstrzygnięcie:

tak



Uzasadnienie:

Dla nauczyciela

Autorka: Anna Rabięga

Przedmiot: Wiedza o społeczeństwie

Temat: Obywatel i obywatelstwo – z tradycji historycznej

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

V. Państwo, myśl polityczna i demokratyzacja.

Uczeń:

4) przedstawia zasady nabywania obywatelstwa oraz procedury jego uzyskiwania w Rzeczypospolitej Polskiej; wyjaśnia pojęcie bezpaństwowca i kwestię posiadania wielu obywatelstw.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- rozważa znaczenie pojęć „obywatel” i „obywatelstwo” na przestrzeni wieków;
- wyjaśnia najważniejsze zmiany, jakie zaszły w rozumieniu tych pojęć i ich okoliczności;
- charakteryzuje poglądy filozofów na rolę obywatela w państwie (John Locke, Georg Hegel, Alexis de Tocqueville).

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- dyskusja;
- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- śniegowa kula.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Faza wstępna:

1. Przedstawienie tematu „Obywatel i obywatelstwo – z tradycji historycznej” i celów zajęć.
2. Śniegowa kula. Uczniowie w parach przygotowują odpowiedź na pytanie: „Co to znaczy być obywatelem?”. Następnie łączą się w czwórki, porównują swoje pomysły, dyskutują i tworzą wspólną wersję propozycji. W kolejnym kroku łączą się w ósemki i coraz liczniejsze grupy, aż powstanie ogólnoklasowa odpowiedź.

Faza realizacyjna:

1. Praca z audiobookiem. W trakcie emisji uczniowie wynotowują najważniejsze informacje. Następnie przygotowują argumenty do dyskusji „Który ze sposobów pojmowania obywatelstwa jest ci najbliższy?”.
2. Dyskusja. Uczniowie przedstawiają swoje argumenty i kontrargumenty. Na zakończenie łączą się w grupy, którym najbliższy jest dany sposób rozumienia pojęcia „obywatelstwo”.
3. Uczniowie indywidualnie zapoznają się z treścią w sekcji „Przeczytaj” i zapisują w zeszycie minimum pięć pytań do tekstu. Uwaga: każde z pytań musi rozpoczynać się od słowa „dlaczego”. Następnie spacerują po klasie i na umówiony sygnał szukają kogoś do pary, zadają i odpowiadają na pytania sformułowane podczas czytania tekstu.
4. Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia nr 5–8. Następnie konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi.

Faza podsumowująca:

1. Omówienie przebiegu zajęć, wskazanie mocnych i słabych strony pracy uczniów, udzielenie im informacji zwrotnej.
2. Chętne/wybrane osoby dokonują podsumowania zajęć ze swojego punktu widzenia.

Praca domowa:

1. Uczniowie wykonują ćwiczenia interaktywne, których nie rozwiązali na zajęciach.
2. Przygotuj kilka pytań dotyczących poruszanych na zajęciach zagadnień, których możesz się spodziewać na kartkówce.

Materiały pomocnicze:

- Xymena Bukowska, *Historyczne modele obywatelstwa. O źródłach teoretycznego pomieszania wokół kwestii obywatelstwa z perspektywy tradycji zachodniej cywilizacji*, „Zoon Politikon” 2010, nr 1.
- *Słownik myśli społeczno-politycznej*, praca zbiorowa, Warszawa 2007.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z multimedium z sekcji „Audiobook”, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.